

Medåkers kyrka- nytt styr och övervakningssystem

Antikvarisk rapport

Medåkers prästgård 2:1
Medåkers socken
Västmanland

Boel Melin

Medåkers kyrka

-nytt styr och övervakningssystem

Antikvarisk rapport

Medåkers prästgård 2:1
Medåkers socken
Västmanland

Boel Melin

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2011.

Omslagsfoto: Interiörbild från Medåkers kyrka.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-7453-055-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2011.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Byggnadsbeskrivning och restaureringshistorik	6
Bakgrund till de aktuella åtgärderna	8
Genomförande	8
Flytt av manöverpulpet	11
Övrigt.....	13
Referenser.....	14
Kart- och arkivmaterial	14
Otryckta källor.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15

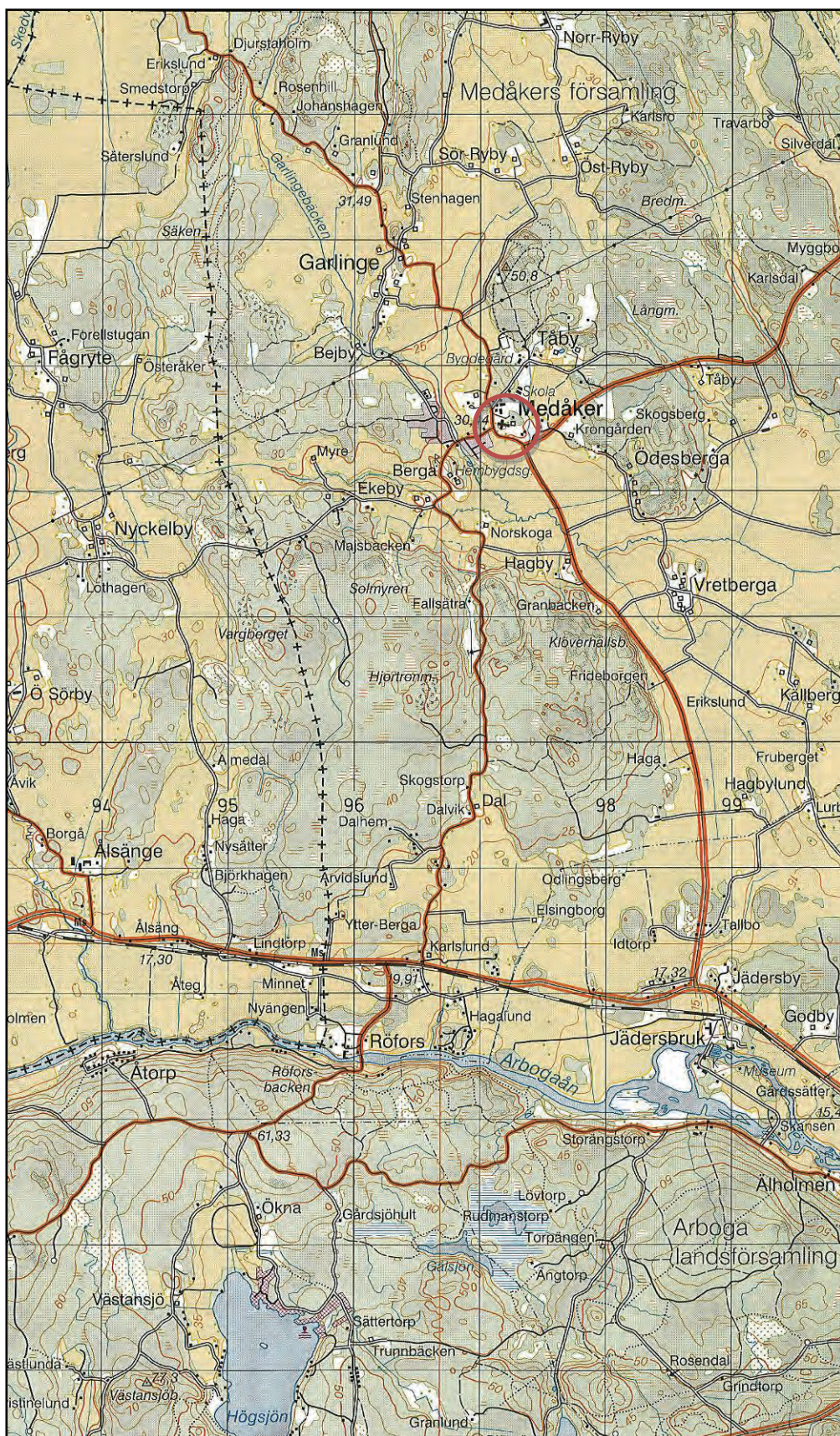

Bild 1. Medåkers kyrka är belägen cirka 10 km nordväst om Arboga. Röd ring markerar kyrkans läge. Utdrag ur topografiska kartan Örebro 10F NO. Skala 1:50 000.

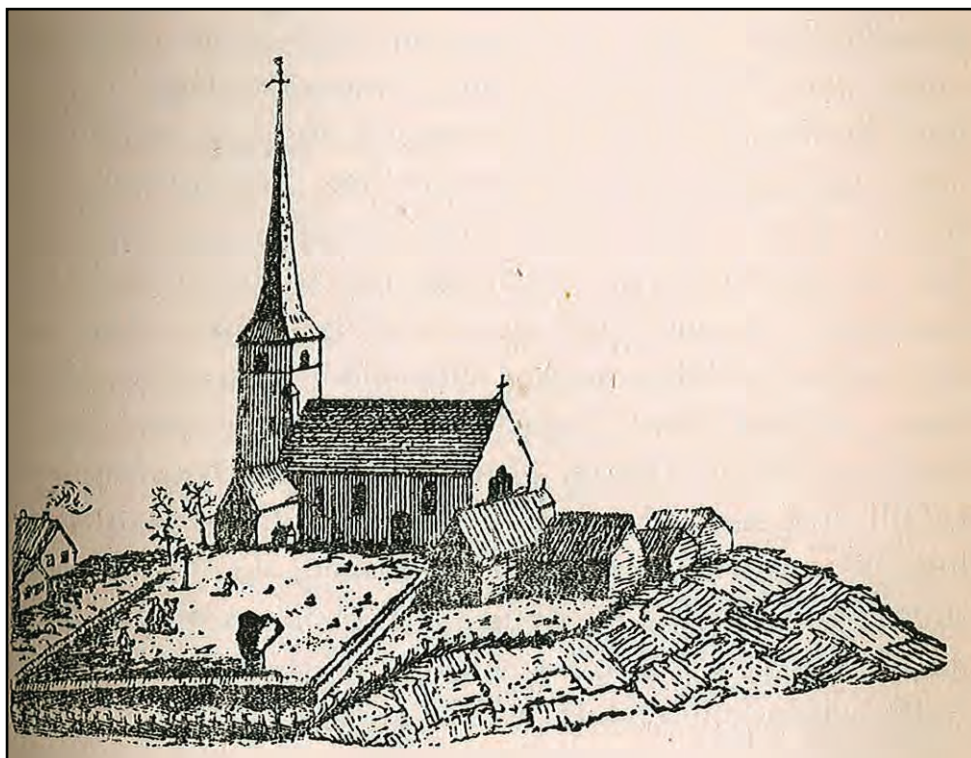
Sammanfattning

Under hösten 2010 har ny styr- och regleranläggning installerats i Medåker kyrka samt intilliggande ekonomibygnad.

På grund av mycket hög luftfuktighet var kyrkan i behov av en klimatstyrning för att kunna förbättra inomhusklimatet. Arbetena har omfattat installering av styr-, larm och övervakningssystem, inklusive kanalisation och ledning för tillhörande elarbeten. Arbetena har även inneburit installering av avfuktare, flytt av manöverpulpet och mindre lagningar vid skruvhål i vägg m.m.

Inledning

Under hösten 2010 har arbetet med installering av ny styr- och regleranläggning utförts. Man har även flyttat vaktmästarens manöverplats och därmed demonterat en bänkrad i den bakre södra delen av kyrkan. Arbetena har skett i enlighet med Länsstyrelsen i Västmanlands beslut daterat 2010-06-06 (dnr 433-11838-08). Schaktet som grävdes utmed grusgången mellan kyrkobyggnaden och det före detta bårhuset var inte djupare än 0,30 m. Det ansågs därför inte nödvändigt med en arkeologisk antikvarisk kontrollant (Länsstyrelsen i Västmanlands län 2010-06-29 diarienummer 431-3026-10). Antikvarisk medverkan har utförts av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Bild 2. Medåkers kyrka omkring 1754. (Efter Gran nytryck 1904.)

Bakgrund

Byggnadsbeskrivning och restaureringshistorik

Medåkers kyrka ligger cirka 10 kilometer från Arboga, placerad på en höjd i landskapet. Kyrkan har ett mittskepp och ett nordligt sidoskepp med sakristia samt ett västtorn. Väggarna är av gråsten. Kyrkan tros vara från 1200-talet. Under 1300-talet förlängdes kyrkan västerut med en tornbyggnad och i norr tillkom en sakristia.¹ Kyrkogården omgärdas av en stödmur bevuxen med häckar samt högre murar i norr och söder. Innanför huvudingången in till kyrkogården i norr finns ett före detta bårhus som uppfördes åren 1955–57. Byggnaden är nu ombyggd till personalbyggnad samt verkstad.

Interiört finns sex stjärnvalv varav ett i vapenhuset och de övriga fem i kyrkorummet. Mittskeppets valv vilar på kraftiga pelare medan sidoskeppen är förankrade i

---

¹ Hammarskiöld 2005.

ytterväggarna. De tidigare dekorerade ytorna är idag vitkalkade förutom ett invigningskors i koret och en sexbladig ros i sidoskeppets östligaste valv. Golven i kor, mittgång och norra sidoskeppet består av polerad brun och grå kalksten. Mittskeppets bänkinredning byggdes år 1947 och står på en upphöjning av på fernissade trägol. Bänkarna är till större delen öppna och har rektangulära gavlar. De främsta fyra raderna är slutna med luckor från 1682 och skärmar som rekonstruerats i anslutning till dessa.² I bakre delen av kyrkan, under korläktaren, finns ett bänkkvarter bevarat från 1682, där det installerats en manöverpulpet.

År 1947 omgestaltades kyrkan efter program av Sven Söderholm. Målet var då att återföra kyrkorummets utseende innan restaureringen år 1887. Det var under denna renovering som väggar och valv vitkalkades med undantag för det medeltida invigningskors och en dekoration i sidoskeppets östligaste valv. Altaruppsats och predikstolen fick en äldre färgsättning rekonstruerad. En ny bänkinredning med rektangulära gavlar byggdes och marmorades. På de fyra främsta bänkraderna rekonstruerades fasader utifrån bevarade originalluckor från 1682. Elektrisk värmeanläggning infördes och norra sidoskeppets kamin togs bort i vars ställe en plats för dop iordningställdes.

1987 togs kyrkorummets cementgolv bort och ersattes med polerade kalkstensplattor i sättbruk. Sakristian i norr är täckt med ett murat tunnvalv och dess golv belagt med Höganäsklinker. År 1997 installerades en ny elkraftsanläggning, samtidigt fick sakristian ett klinkergolv och norra sidoskeppets bänkinredning ersattes med lösa bord och stolar.

---

² Hammarskiöld 2005.

Bakgrund till de aktuella åtgärderna

Hög luftfuktighet har under längre tid förekommit i kyrkobyggnaden, vilket orsakat skador som till exempel mögelangrepp på kyrkans inventarier och inredning. De aktuella arbetena föregicks av en klimatanalys år 2007, utförd av församlingen.³ Arbetet med mögelsanering och lagning av putsskador kommer att fortsätta under 2011.

Den befintliga styrutrustningen för kyrkan saknade en övergripande kontrollfunktion som kan reglera och övervaka den relativa luftfuktigheten. Man vill kunna reglera temperaturen efter nivån på den aktuella luftfuktigheten. Installering av klimatstyrningsanläggning är därför till hjälp då man vill skapa en kontrollerad drift och möjliggörandet av klimat- och komfortförbättringar. Ur antikvarisk synvinkel ger klimatstyrning ökad chans till bevarande av byggnad, inredning och inventarier.

Genomförande

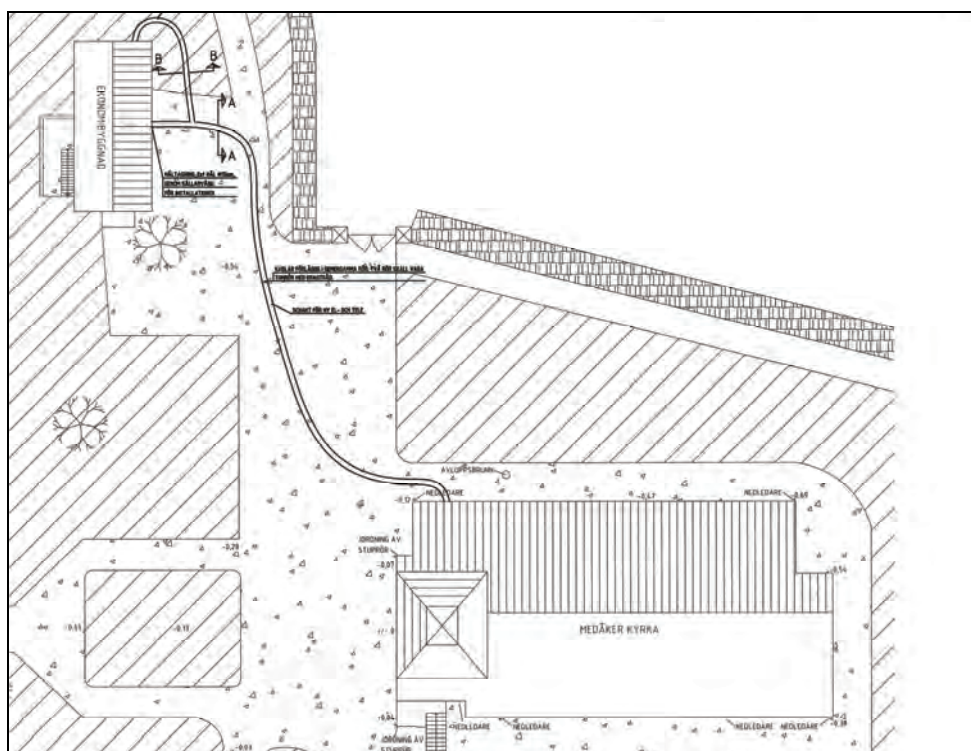

Bild 3. Schaktsträckningen från kyrkobyggnaden nederst i bild till ekonomibygnaden, det f.d. bårhuset. (Situationsplan, beskuren.) Från: Förfrågningsunderlag 2010.

I arbetet med installationen av ny styr- och regleranläggning användes befintliga kanaler under kalkstengolv. Även de redan befintliga serviceluckorna demonterades och återmonterades på sina ursprungliga platser. Därmed utfördes inga ändringar eller markngrepp i eller under kyrkans kalkstengolv. De befintliga serviceluckorna i trägolvet under bänkkvarteren demonterades och återmonterades på samma vis.

³ Projektbeskrivning Medåker kyrka 2008.

För kanaliseringen för el- och telefonkablar som lades i gemensamma rör mellan kyrkobyggnaden och intilliggande ekonomibygnad grävdes ett cirka 30 meter långt och cirka 0,30 m djupt installationsschakt i grusgången (bild 4).

Elkraftsanläggningen som är från år 1997 kompletterades med ett bättre överspänningsskydd, vilket behövdes då ny styrutrustning installerades. Hela elanläggningen anslöts även till en ny PUS-anläggning (potentialutjämningsanläggning) som installerades i elcentralen.

Värmeanläggningen som även den installerades år 1997 var i bra kondition men ändrades så att den kunde styras från den nya styranläggningen.

Ett flertal givare för larm, övervakning och klimatstyrning installerades i kyrkorummet, orgelläktare, sakristian, torn och vind. De placerades på diskreta ställen i hörn, tak och på pelare.

Kondensvattenpump installerades och monterades i bakre delen av kyrkan mot norra väggen vid ingång till brudkammare. Ett hål borrades upp i väggen (sekundärvägg) där en slang för spillvatten kunde anslutas till avloppsluftningsledningen i städskrubben innanför. Efter installation visade mängden kondensvatten över 10 liter per dygn.

T.v. Bild 4. Röd ring markerar givare. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 5. Manöverpanel för larm vid ingången under orgelläktare installerades vid ett tidigare skede. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 6. Givare under orgelläktare. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 7. Redan befintlig kanalisering användes. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 8. Kanalisation under kalkstensplattorna. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 9. Serviceluckorna i kalkstengolvet återmonterades och fogades med kalkbruk. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 10. Avfuktaren placerades utanför sakristian mot norra långbusväggen. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 11. Röd ring markerar håltagning i sekundär vägg in mot städskerubb. Foto: Boel Melin.

Flytt av manöverpulpet

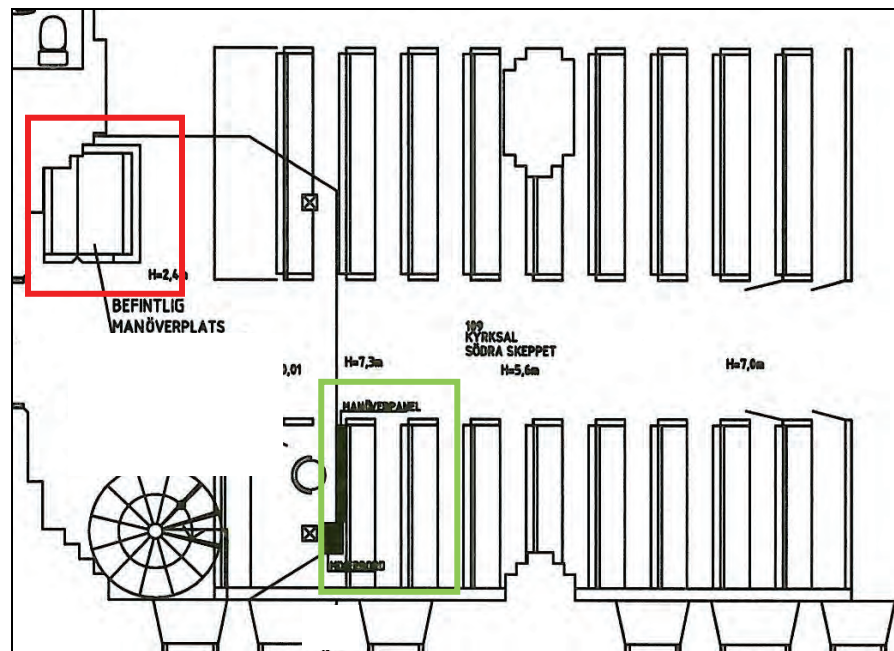

Bild 12. Röd markering visar manöverplatsens tidigare placering under koraläktaren. Grön markering visar på manöverplatsens nya placering i de bakre södra bänkkvarteren. Från: Förfrågningsunderlag 2010.

Placeringen av manöverpulpeten medförde svårigheter för vaktmästaren att utföra sitt arbete. Detta berodde på att manöverplatsen var placerad under orgelläktaren vilket försvårade inställningen av ljudet vid gudstjänsterna. Placeringen medförde även svårigheter med uppsikten över kyrkorummet, som vid till exempel dop skymdes av pelare.

Arbetena omfattade flytt av manöverpanel från den gamla kyrkvärdsbänken, placerad norr om och innanför entrédörren, till tredje bänkraden från väster i långhusets södra sida (bild 7). Den andra bänkraden från väster samt psalmbokstödet på tredje bänken från väster togs bort. Nya ledningar drogs från den tidigare platsen till den nya platsen för manöverpulpeten. Kabeldragningar doldes i golvkanal samt under bänkkvarterens golvbräder. Bänkgaveln behölls och stagades upp med infästning av järn i trägolvet.

Där ingrepp i snickerier utfördes målades dessa in för att ansluta till bänkinredningens färgsättning. Frilagda delar av pelare marmorades lika befintlig. Kyrkvärdsbänken återställdes efter anvisningar av chefskonservator John Rothlind, Västerås kyrkliga samfällighet.

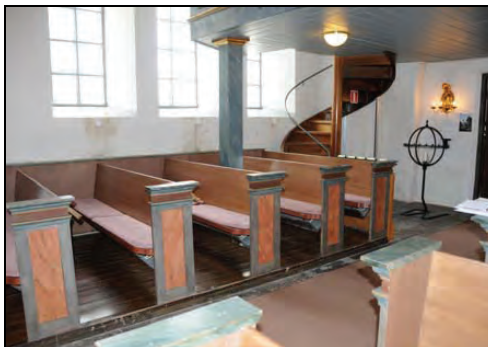
Manöverpulpetens kulör ändrades från blågrönt till brunlaserat lika omgivande psalmbokshyllor. Även den nya skåpinredningen laserades i brun nyans. Den blågrönmarmorerade fyrkantspelarens nedre del blottades i samband borttagandet av kyrkbänken. Denna del täcktes med en boardskiva och marmorades i lika utförande och kulör som befintlig pelare. Målningen utfördes i oljefärg och laserades med oljelasyr. Den gröna kulören på manöverpulpetens insida behölls. Måleriarbetena utfördes skickligt av målaren Olof Holmqvist, tidigare ägare av Arboga måleri.

Den borttagna bänken och bokstödet förvaras i intilliggande förråd.

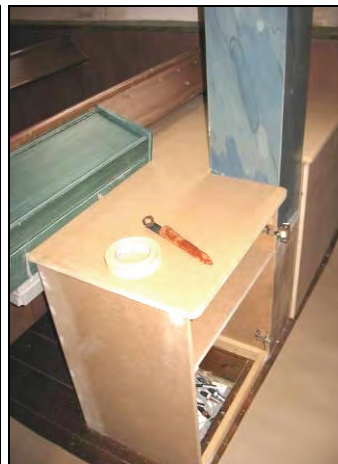
T.v. Bild 13. Den tidigare placeringen av manöverplats i kyrkans västra del under oregelläktare.
Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 14. Manöverpanelen öppnad. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 15. Den nya platsen för manöverpulpeten, sedd från mittgången, innan åtgärder. Foto:
Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 16. Den nya platsen, sedd från entrén, innan flytt av manöverpulpet. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 17. Manöverbordet återanvändes och monterades fast i kyrkbänkens psalmbokshylla.
Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 18. Manöverpulpeten är flyttad till den bakersta bänkeraden och ny skåpinredning är byggd. Notera pelarens omålade nedre del. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 19. Stöd av smidet järn innanför det bänkkvarteren bakersta sidostycken. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 20. Smidda handtag monterades på ny skåpinredning och manöverpulpit. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.v. Bild 21. Nya manöverplatsen färdigställd. Foto: Lars-Åke Augustsson.

T.h. Bild 22. Gamla manöverplatsen. Skador i väggen bakom bänken har putsats och avfärgats. Skador efter kabelgenomföringar och befintliga "skruvhål" har lagats och intonerats. Foto: Lars-Åke Augustsson.

Övrigt

Den befintliga elcentralens dörrar i brudkammaren bevarades men nya djupare gavelsidor monterades. De nya gavlarna målades inte.

T.v. Bild 23. Skåp i brudkammare. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 24. Skåp förseddes med nya gavlar som inte målades in. Foto: Boel Melin.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Topografiska kartan. Örebro 10F NO. Skala 1:50 000.

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2005. *Medåkers kyrka. Kulturbeskrivning*. Västerås stift.

Svenska kyrkan, Arboga. 2008. *Projektbeskrivning, Medåker kyrka. Ny styr- och regleranläggning. Bilaga 2*. Kolbäck.

Svensk klimatstyrning AB. 2010. *Förfrågningsunderlag, Medåkers kyrka: Ny styr och övervakning*. Kolbäck.

Litteratur

Berggren, B., 1982. *Kyrkorna i Västmanland län*. Utg. av Västmanlands nyheter. Västerås.

Grau, O., 1754. *Beskrifning öfver Wästmanland med sina städer, härader och socknar*. Utg. av Västmanlands Allehanda. Nytryck 1904. Västerås.

Söderbäck, P., 1983. *Medåkers kyrka*. Utg. av Medåkers församling i samarbete med hembygdsföreningen. Medåker.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	10060
Länsstyrelsens dnr	433-11838-08 431-3026-10
Fastighetsbeteckning:	Medåkers prästgård 2:1
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Medåker
Kommun:	Arboga
Ägare- beställare:	Arbogabygdens församling Per Lindahl
Projektledare - ombud:	Bygg & Fastighetskonsult Lars-Åke Augustsson AB
Projektör:	Svensk Klimatstyrning AB
Entreprenör:	Arboga El-team AB LJ Byggteam Roberthsons Styr Täckdikningstjänst Olof Holmqvist (måleriarbeten)
Antikvarisk expert:	Kulturmiljövård Mälardalen Boel Melin Stora gatan 41 722 12 Västerås